

Stanovení míry poškození písemných památek a výzkum a vývoj konzervátorských metod vedoucích k jejich záchraně

Metodika a dokumentace stavu poškození fondů, konzervátorské průzkumy

Význam konzervátorských průzkumů a dokumentace

Konzervátorské průzkumy fyzického stavu knižních fondů tvoří informační páteř činnosti restaurátorského oddělení, ale i dalších oddělení podílejících se na ochraně fondů. Shromážděné a vyhodnocené informace nám pomáhají zjistit reálný stav sbírek či jednotlivých artefaktů, takže můžeme přesně stanovit potřeby pro jejich ochranu a konzervaci a efektivně naplánovat jednotlivé činnosti směřující k jejich záchraně a ochraně.

Průzkumy fondů lze co se rozsahu získaných informací a času nutného k jejich provedení rozdělit do několika typů:

- Základní průzkumy jejich cílem je zjistit celkový stav sbírky a všech zastoupených materiálů. Základní průzkumy lze provést relativně v krátkém časovém období. Obvykle si ve formuláři klademe jen několik základních otázek a pořizujeme dokumentační fotografie větších celků sbírky, případně vybrané ukázky typických poškození. Mnohdy za tímto účelem používáme metodu náhodného výběru. Výsledky pilotních průzkumů obvykle celkem přesně naznačí hlavní problémy a umožní velice rychle aplikovat účinná základní opatření v oblasti preventivní ochrany fondů a zvažovat základní plánování činnosti konzervátorského oddělení. Výsledky základního průzkumu jsou velmi zejména vhodné pokud připravujeme celkovou koncepci ochrany fondů či se zamýšlíme nad vybavením konzervátorského oddělení a metodikami jeho práce.
- Specializované průzkumy vybraných celků problematických fondů. Snahou těchto průzkumů je zjistit již poměrně konkrétní problematiku poškození. Může jít například o průzkum fondu novin či pergamenových rukopisů. Kromě zmapování a statistického vyhodnocení výsledků získáváme obvykle specializované informace jako měření Ph či rozměrů krabic pro uložení poškozených fondů, nebo se zaměřujeme na zjištění hlavních příčin poškození konkrétního fondu, například hlavní typy poškození pergamenových rukopisů. Výsledkem jsou pak již velmi konkrétní kroky v oblasti preventivní péče, například ukládání do ochranných krabic, ochranné mikrofilmování, nebo stanovení nových podmínek pro manipulaci s poškozeným fondem. V případě poškození pergamenových rukopisů sice můžeme stanovit a uvést do chodu zásady preventivní péče, avšak k realizaci zásadnějších konzervátorských zásahů je nutné provést velmi úzce zaměřené specializované průzkumy. Při průzkumu je provedena základní fotodokumentace všech artefaktů.
- Úzce specializované průzkumy si kladou za cíl zjistit a vyhodnotit konkrétní typy poškození. Při provádění průzkumu již není zkoumán jen objekt samotný, ale je kladen i důraz na využití druhotných zdrojů informací, například archivních fotografií vybraných artefaktů. Poškození jsou studována velmi podrobně a od jejich vyhodnocení se obvykle odvíjí zavedení konkrétních konzervátorských metod, případně jejich vývoj.

Konzervátorské průzkumy v NK ČR

V průběhu posledních 15 let v NK ČR věnována konzervátorským průzkumům poměrně značná pozornost a zavedení některých opatření v oblasti preventivní péče se projevila na významném zkvalitnění ochrany knihovních fondů. Restaurátorským oddělením byl proveden:

- Základní průzkum fyzického stavu historických knihovních fondů (zpráva JV)
- Základní průzkum vzácných rukopisů uložených v trezorech (na základě metodiky vypracované společně s C.Clarksonem)
- Specializovaný průzkum poškození iluminovaných rukopisů (v rámci projektu Restaurování iluminovaných rukopisů)
- Specializovaný průzkum poškození pergamenu (v rámci projektu IDAP)

Průzkumy poškození rukopisů mimo jiné jasně ukázaly na jedno ze zásadních poškození iluminovaných rukopisů – poškození jejich barevné vrstvy.

Nový úkol - vytvoření ID vzácných knižních artefaktů.

Aby bylo docíleno kvalitní zhodnocení všech provedených průzkumů a dalších informací archivní kvality, bylo by vhodné vytvořit jednotný informační systém či portál, do kterého budou postupně zapracovávány informace o nejvzácnějších rukopisech.

Jako vstupní údaje by měly sloužit katalogizační data, historické fotografie a literatura (zejména pokud popisuje i stav těchto rukopisů), informace z restaurátorské dokumentace, konzervátorských průzkumů, záznamy o vystavování rukopisů, apod. Jednou ze základních rovin by měla být možnost propojení dat s databází digitalizovaných rukopisů, ale ideální by bylo zachytit i informace o stávající formě uložení, pohybu a využití rukopisu, tedy zaznamenávat i data o jeho expedici apod.

Existující formy záznamů a vyhodnocení konzervátorských průzkumů

- Písemné zprávy o stavu fondů
- Písemný papírový formulář s dotazy
- Fotografická dokumentace (fotografie, diapozitivy a reprodukce)
- Počítačové databáze (MS Access, Html)
- Digitální fotografie

Forma dokumentace vznikající jako výsledek konzervátorských průzkumů se v průběhu let značně proměnila. Lze pozorovat jasný posun od písemných zpráv, formulářů a fotografií na papírové podložce k počítačovým databázím a digitálním fotografiím. Počítačová technika a digitální fotografie pak umožnila přejít s písemného popisu, který převládal dříve k mnohem názornější obrazové dokumentaci.

Nový ID portál by měl v maximální míře využít současný rozvoj počítačové techniky a spojit nové prvky včetně videí a hlasové editace do multimediálního celku.

Specializované průzkumy – barevné vrstvy

Při nárocích kladených na záchranu mnohdy těžce poškozených iluminovaných rukopisů je možno či spíše nutno využít speciálních techniky (ta by měla být pořízena v dalším roce projektu) pro zjištění skutečného poškození a úbytku barevné vrstvy. Pomocí speciálního scanneru (případně s využitím existujících digitálních dokumentů) by měla být vybraná poškozená místa vybraná místa nasnímána a následně porovnána s dříve neskenovanými a počítačem upravenými historickými fotografiemi. S pomocí počítačového programu lze pak provést velice přesné vyhodnocení úbytku barevné vrstvy. Takto kvalitně provedená fotodokumentace pak bude následně sloužit pro archivaci a porovnávání stavu iluminací po provedení konzervátorských zásahů v budoucnosti.

Hodnocení činnosti za rok 2005

V roce 2005 byly vyhodnoceny různé formy existujících či probíhajících konzervátorských průzkumů v České republice i zahraničí. Zvláštní důraz byl kladen na metodiku průzkumů a formy dokumentace. Byla vytvořen rámcový záměr „ID portálu vzácných rukopisů“. Byly zjištěny možnosti přesného snímkování a vyhodnocování stavu barevných vrstev a naplánován pořízení příslušného hardwarového a softwarového vybavení.

Zprávu předkládá Jiří Vnouček, 12.prosince 2005